

**ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALAR TA'LIM-TARBIYASIDA
KOXLEAR IMPLANTATSIYANING AHAMIYATI**

Nafisa Saxatova

So'nggi yillarda tibbiyot va ta'lim sohasida sodir bo'lgan qator ijobiy o'zgarishlar rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalar taqdiri masalalarini hal qilishda turli soha vakillari yangi yo'nalishlardagi faoliyatlarining birlashuvi bilan chambarchas bog'liq. Bolaning rivojlanishidagi me'yordan chetga chiqishlarni erta tashxis qilish, muammo oqibatini bartaraf etish, qayta tiklash, rivojlanishida u yoki bu jihatdan muammosi bo'lgan ilk va kichik yoshdagi bolalarga pedagogik yordam ko'rsatish, ulami umumta'lim muassasalariga uyg'unlashtirish modellarini ishlab chiqish masalalari kun tartibida turgan dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda.

Ma'lumki, zamonaviy ta'lim tizimida so'nggi yillarda inklyuziv ta'lim g'oyasi, respublikamiz sharoitida uni joriy etish masalalari tez tez ko'tarilayotgan mavzulardan biri bo'lib qolmoqda. Hozirgi kunda eshitish muammosi turli darajada bo'lgan shaxslarning eshitishini tiklashda Jurli-tuman eshitish apparat (moslama) (OKA) laridan foydalanilmoqda. Yuqori darajadagi sensonevral zaif eshituvchilik va karlik holatida ba'zi texnik, fiziologik, patofiziologik sabablarga ko'ra bunday moslamalar nutqiy tovushni idrok etishni birozgina yaxshilasada, ko'pgina hollarda bunga umuman imkon bermaydi.

So'nggi yillarda dunyo miqyosida ilk va bolalik nogironligi masalalari bilan bog'liq muammolarning ijobiy yechimga ega bo'lib borishi bu bolalar taqdiri masalalarini hal qilishda turli soha vakillari yangi yo'nalishlardagi faoliyatlarining integratsiyalashuvi bilan chambarchas bogliq. Surdoaudiologiya (lotincha surdus - kar va audio - eshityapman so'zlaridan) sohasidagi izlanishlar, unga yangi texnologiyalarning joriy etilishi, bu jarayonda turli yo'nalishdagi olimlar faoliyatining birlashuvi eshitishida chuqur muammosi bo'lgan shaxslar eshitish idrokini yaxshilashning yangi usuli - ko'pkanalli koxlear implantatsiya metodining ishlab chiqilishi imkonini berdi. Koxlear implantatsiya eshitish sezgilarini tiklash maqsadida jarrohlik yo'Mi bilan ichki quloqda (quloqning ichki bo'limida) joylashgan eshitish nervlarining afferent tolalariga bevosita elektr qo'zg'atuvchilik vazifasini bajaruvchi elektrod tizim (sistema)lami ulashni amalga oshirishni nazarda tutuvchi tibbiy tadbirdir. Sensonevral zaif eshituvchilik

asosan ichki quloqning, ya'ni uning sochsimon to'qimalarining shikastlanishi bilan namoyon bo'ladi. Lekin sensor to'qimalarning sezilarli darajada zararlangan bo'lishiga qaramay, bunday bemorlarning ko'pchilik qismida eshitish nervlarining tolalari saqlangan bo'Mib, bevosita elektr toki yordamida miyaga eshitish sezgilarining hosil bo'Mishini ta'minlovchi signallarni yetkazib turish imkoniga egadir. Deyarli sun'iy ichki quloq deb hisoblanishi mumkin bo'lgan koxlear implant faoliyati ham aynan ana shu tamoyil asosida amalga oshiriladi hamda u oddiy ovoz kuchaytirib beruvchi vositalardan ko'pfunksionalli tizim ekanligi, nafaqat eshitishni tiklash, balki tovushlarning ohangdorligi, tabiiyligini yetkazib berish xususiyatga ega ekanligi bilan farqlanadi. Hozirgi kunda qator mamlakatlarda istiqomat qiluvchi ko'pgina insonlar eshitishni koxlear implantatsiya yordamida tiklab borishlari tobora keng tarqalib bormoqda. Dunyo miqyosida eshitishni koxlear implantatsiya yordamida qayta tiklash borasidagi jarrohlik operatsiyalari qirq yildan ortiqroq vaqt mobaynida Avstraliya, AQSH, Avstriya, Germaniya, Fransiya, Yaponiya va Rossiya mutaxassislari tomonidan o'tkazib kelinmoqda. Ta'kidlash joizki, koxlear implantatsiya tuzilishi jihatdan o'ta murakkab vosita sanalgani bois uning ishlab chiqarilishi ko'p mablag' talab etadi va tabiiyki, bunday operatsiyalar qimmat sanaluvchi tadbirlar qatoriga kiradi. Shu sababli bolaning rivojlanish huquqlari, ta'limga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishini kafolatlash kabi insonparvarlik g'oyalari ustuvor vazifalar etib belgilangan ilg'or mamlakatlarda bunday tadbirlar mutasaddi idoralar nazorati ostida, davlat, mahalliy budjet, turli jamg'arma va homiy tashkilotlar mablag'larini jalb qilgan holda amalga oshirib kelinmoqda.

Koxlear implantatsiya yordamida eshitishni qayta tiklash o'z tarkibiga uch bosqichni mujassamlaydi:

1. Operatsiyadan avvalgi bosqich. Bu bosqich o'z tarkibiga kompleks-diagnostik tekshiruv, otologik ko'ruv, audioilogik tekshiruv, vestibulometriya, kompyuter tomografiyasi, bosh miya elektordiagnostik tekshiruvi, umumiy tibbiy ko'rik hamda psixonevrologik tekshiruv, shuningdek, operatsiyaga psixologik jihatdan tayyorlash (koxlear implantatsiya qilingan boshqa mijozlar bilan tanishish orqali) kabi tadbirlarni qamrab oladi.
2. Jarrohlik (xirurgik) operatsiyasini amalga oshirish bosqichi.
3. Operatsiyadan keyingi bosqich. Bu bosqich operatsiyadan keyingi rehabilitatsiya bosqichi deb nomlanib, avvalgi ikki bosqichdan eng ko'p vaqtni talab etishi, umumiy

tadbir uchun ajratilgan ishlarining 80% aynan shu davrda amalga oshirilishi lozim ekanligi, bu davrda o'tkaziladigan tadbirlarning murakkab ekanligi bilan yanada ulkan mas'uliyat talab etadigan, bolaning barkamolligiga erishishida, ijtimoiylashishida, jamiyatga uyg'unlashishida muhim o'rin egallashi bilan ajralib turadi.

Chunki aynan operatsiyadan so'ng audiologlar tomonidan eshitishni sozlash, surdopedagoglar tomonidan eshitish diqqatini rivojlantirish, bolalar nutqini o'stirish bo'yicha izchillik bilan amalga oshiriluvchi mashg'ulotlar koxlear implantatsiya qilingan shaxslar ijtimoiy hayotga uyg'unlashuvining muhim omili hisoblanadi.

Ma'lumki, zamonaviy ta'lim tizimida so'nggi vaqtlarda inklyuzi ta'lim g'oyasi, respublikamiz sharoitida uni joriy etish masalalari tez tez murojaat etilayotgan mavzulardan biri bo'lib qolmoqda. Jahon surdopedagogik amaliyotida, xususan, Rossiya olimlari I.V.Koroleva, V.I.Pudov, O.V.Zontova, O.S.Jukova, E.V.Mironova va b. tomonidan olib borilayotgan amaliy - korreksion-pedagogik ishlar natijasida eshitishida muammosi bo'lgan bolalarning KI yoki bilan eshitishini qayta tiklash, ulami umumta'lim muassasalariga, jamiyatga uyg'unlashtirishning, ya'ni «eshituvchilar» jamiyatiga qaytarishning, ular barkamolligiga erishishning yana bir muqobil samarali ekanligi bir necha bor o'z isbotini topib kelmoqda. Davolovchi hamda korreksion-pedagogik ishlarga keng doiradagi mutaxassislar (tibbiyot xodimlari, audiolog, psixolog, defektolog va b.), shuningdek, mijoz (bemor) oila a'zolarining jalb qilinishi natijalarning muvaffaqiyatini ta'minlovchi muhim omil ekanligini tasdiqlab kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Xamidova, M. U. (2018). Maxsus pedagogika. T-2013 "Fan va texnologiyalar nashiryoti.
2. Nomozova, M. (2023). Korreksion (maxsus) pedagogikaning asosiy vazifalari, tamoyillari va metodlari. Talqin va tadqiqotlar, 1(7).
3. Rimbayeva, O. B. (2023). Maxsus pedagogika fanining rivojlanish tendentsiyalari. Scholar, 1(23), 33-36.
4. Nizomova, M. B. (2023). Narrow and broad interpretation of the contact concept of "pedagogical language" in the social environment of terms related to pedagogy in english and uzbek languages. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 5(05), 93-99.
5. Nematov, O. (2023, September). Ecotourism potential of the jizzakh region. In International Scientific and Current Research Conferences (pp. 138-142).